

Ezek nélkül az eszményképek nélkül hiába épülnek fel a paloták, hiába csendülnek a nagy jelszavak s hiába az állami költségvetésnek minden bőkezűsége. Nem lesz kultúra a vidéki gócon, de nem lesz a fővárosban sem. Ha a tökéletesség és a nagy célok betöltése felé irányuló törekvés nem világít a szemhatáron, mint egységes nap, olyan útra tévedünk, amely sehová sem vezet, vagy legfeljebb a személyi érdekek bozótjaiba.

Ha a múzeum igazi szellemi kincstár s nem csak tárgyak gyűjteménye, akkor a tudomány és művészet hagyományainak a múzeumon át is lesz folytatása, egyébként pedig a fejlődés folyamata igénybenem veszi, elkerüli. Az elődök munkájának megbecsülése és megőrzése egymagában kevés arra, hogy a múzeumnak létjogot adjon a modern élet tényezői között. A különleges célokra való törekvés és a rökönintézményekkel való kölcsönös együttműködés teszi lehetővé azt, hogy a múzeumnak az életre is legyen termékenyítő hatása. A tudomány és művészet tárgyait nem önmagukért gyűjtik össze, hanem azért a haszonért, amely megfelelő kezeléssel kisugárzik belőlük. Tehát a múzeumi tanulságok mindig modern gondolatoknak célszerű alakban való sikeres megtestesítésére kell hogy vezessenek.

CZAKÓ ELEMÉR.

A GYÖNGEELMÉJŰ GYERMEKEK ISKOLÁI.

Hazánknak több városában ¹ vannak már *kisegítő iskolák*, ahol gyöngyeelméjű gyermekeket tanítanak, másutt pedig előkészületek folynak ilyenek szervezésére (Győr, Kassa, Pozsony stb.). Bizonyos, hogy a mai nehéz megélhetési viszonyok következtében az elfajzottak száma a háború után emelkedni fog és e tekintetben is nagyobb igényeket kell majd kielégíteni. Időszerű tehát a kérdéstről gondolkodni.

Az első kérdés, mely a kisegítő iskolával szemben joggal felmerül: *kinek akar használni?* A gyöngyeelméjűség tág fogalom, alája tartozik a rendestől alig eltérő korlátoltakon kezdve az elállatiasodás alacsony fokán álló tompaelméjűekig a rendellenes fejlődésű gyermekeknek egész serege. A kisegítő iskola valamennyiről nem gondoskodhatik, a fogyatkozások nagy eltérései miatt ez lehetetlen kívánalom volna. A kisegítő iskola elsősorban csak azokra lehet tekintettel, akik az iskolai szervezetbe beilleszthetők. A tompaelméjűek és a súlyosabb gyöngyeelméjűségben szenvedők számára zárt intézeti berendezkedés

¹ Brassóban, Budapesten, Csongrádon, Debrecenben, Egerben, Kecskeméten, Marosvásárhelyt, Nagybecskerekben, Pécssett, Szegeden.

kell, sok tagból álló gondozó személyzet, ezzel pedig a kisegítő iskola nem rendelkezik. Az ilyenek tehát nem is valók ide.¹ De nem valók a kisegítő iskolába az egyszer megbukott, kétes gyöngéelméjűek vagy az erkölcsileg fogyatékos gyermekek sem. Ha ezeket felvennők, hamar feleslegessé válnék a kisegítő iskola, mivel kitűnnék, hogy növendékei közül a kétesek az elemi iskolában is boldogulhatnak, az erkölcsi fogyatkozásban szenvedők részére pedig ez az iskola nincs berendezkedve, tehát eredményt sem tud az ilyen gyermekekkel elérni.

Kisegítő iskolába azok az I. vagy II. osztályba járó gyermekek valók, akik ismétlik az osztályt és osztályismétlés közben sem tudnak megbirkózni az osztály anyagával. Hangsúlyoznom kell, hogy az egy-szeri osztályismétlés magában véve még nem jelent gyöngéelméjűséget. Sok ember ismételt osztályt anélkül, hogy ez az életben való boldogulására hátránnyal járt volna. Ezeket a gyermekeket pusztán ezért kisegítő iskolába valóknak minősíteni nem is szabad.

Az iskolába járás kívánalma kizárja a kisegítő iskolából a tompaelméjűeket, akik az elemi iskolába fel sem vehetők; az a követelés pedig, hogy csak az I. vagy a II. osztályból vegyék fel az ismétlés ellenére is gyöngé tanulókat, lehetetlenné teszi a rendes gyermekek beutalását, amit mindenáron kerülni kell.

E követelmények alól kivételnek csak lefelé, az iskolába nem jártakkal szemben lehet helye. Hivatásszerűen akkor jár el a kisegítő iskola, ha a felvétel alkalmával inkább a nagyobb, mint a kisebb fogyatkozásokban leledző gyermekanyagra van tekintettel.

De hány ilyen gyöngéelméjű gyermek lehet hazánkban?

Németországban és Svájcban többször is megszámlálták őket s kitűnt, hogy minden ezer lakosra jut egy gyöngéelméjű gyermek. Eredményében körülbelül egyezik ezzel az a másik kimutatás, mely szerint az iskolába járó gyermekeknek 1·5—3%-a a gyöngéelméjű. Ezt úgy látszik megerősíti a magyar gyermekeken végzett értelmességvizsgálat is; a 6—12 évesek közt u. i. a gyöngéelméjűek száma Budapesten 1·8%.² De vannak idevágó közvetlen adataim is. 1917 május havában pontosan megvizsgáltam Budapesten kívül 3 vidéki város

¹ Hogy itt mily óriás feladat vár megoldásra, kitűnik az 1910. évi népszámlálás adataiból. Eszerint a hülye és elmebajos gyermekek száma 8903; ez a szám a felnőttekkel együtt 55,600-ra emelkedik. Ván számukra 4 nevelőintézetünk: Budapesten 2 (Alkotás-u. 53 és Remete-út 18), Pélsüccön és Borosjenőn (Arad m.). Ápoló intézetünk van Budapesten a Frimféle, Rákosszentmihályon a Szeretet-intézet és az elmeegógyítóintézetek. De ezekben együttvéve sem lehet a rászorultaknak 10%-ánál többet elhelyezni.

² Lásd *A gyermeki intelligencia vizsgálata* című munkámnak 116. l., továbbá *A Gyermekek* 1914. évfolyamának 265. lapján.

elemi népiskoláinak I—II. osztályos tanulóit s igen érdekes tanulságokkal szolgáló kimutatást kaptam róluk.¹ Eszerint felvettek

	Budapesten		Csongrádon		Debrecenben		Nebcskerekén	
	I. o-ba	II. o-ba	I. o-ba	II. o-ba	I. o-ba	II. o-ba	I. o-ba	II. o-ba
4 évest	0·1%	—	—	—	—	—	—	—
5 „	65·2%	—	—	—	—	—	0·6%	1·4%
6 „	20 %	0·9%	25 %	—	38·7%	0·4%	46·5%	47·8%
7 „	6·8%	61·9%	42·1%	21·6%	38·2%	31·4%	26·5%	32·2%
8 „	2·1%	21·8%	21 %	34·4%	14 %	45·2%	15·4%	8·8%
9 „	0·7%	7·8%	7·2%	24·9%	4·8%	13·2%	6·4%	6·3%
10 „	0·1%	3·4%	2 %	9·3%	2 %	6·8%	2·6%	1·7%
11 „	0·1%	0·9%	0·5%	3 %	0·4%	1·2%	0·3%	—
12 „	—	0·1%	0·2%	0·5%	0·9%	0·4%	—	—
13 „	—	—	0·2%	0·2%	0·2%	—	—	—
14 „	—	—	—	—	—	—	—	—
15 „	—	—	—	0·2%	—	—	—	—
16 „	—	0·1%	0·2%	—	—	—	—	—
ismeretlen korút	3·5%	2·9%	0·5%	1%	0·4%	0·4%	1·7%	1·4%

Sajátságos képet tár elénk ez a kimutatás. Azt hinné az ember, hogy népoktatási törvényünknek 50. esztendejében elértünk legalább

¹ Budapestén a fővárosi elemi iskoláknak első osztályai közül megvizsgáltam az Erdélyi-utcában 3 fiú- és 3 leányosztályt, a Bezerédy-utcában 2 fiú- és 3 leányosztályt, a verseny-téri iskolában 2 fiú- és 1 leányosztályt, a Murányi-utcai iskolában 2 leányosztályt. Csongrádon a Piroskavárosi, a belvárosi, a síp-utcai, a központi és a kereszt-téri áll. elemi iskolák első osztályait. Debrecenben a Csapó-kerti, a Csonka-utcai és az Eötvös-utcai ref. iskolák első osztályait. Nagybecskerekén az 1., 2. és a 3. sz. áll. elemi iskolának első osztályait. — Az elemi iskolának harmadik osztályába járó gyermekeket is vizsgáltam, ezek azonban a kiségitő iskola szempontjából nem jöhetnek számításba, mert ha korosabbak is, de folyékonyan olvasnak, ezres körben számolnak, úgy ahogy ki tudják magukat írásban is fejezni, sőt a legszükségesebb szülőföldismereteket is elsajátították, szóval a kiségitő iskola anyagát s az életben való boldogulathatáshoz legszükségesebb alapismereteket tudják. Ennél sokkal többet a kiségitő iskolában sem tanulhatnak, áttelepítésükkel tehát nem nyernének. A kiségitő iskola szempontjából az elemi iskola elvégzésének első határa a III. osztály; mindig feltéve természetesen, hogy helyesen osztályozták a tanulókat. Fokozottabban áll ez az elemi iskolának felsőbb osztályaiba járó gyermekekre is. Ezekből az osztályokból csak kivételesen lehet felvenni a nagyobb lelki rendellenességben szenvedő vagy visszaeső gyermekeket orvosi vélemény és részletes indokolás alapján.

annyit, hogy a gyermekek hat éves korukban mind iskolába kerülnek s a 7 éveseknek nagy része fellép a II. osztályba. Aki tehát 7 éves korában az első osztályban ül, az ismétlő, aki pedig még 8 éves korában is csak az első osztályban foglal helyet, az gyöngébb elméjű. Ámde a dolog nem így áll. A kimutatásból azt látjuk, hogy a gyermekeknek nagy része még Budapesten sem kerül 6 éves korában iskolába, bár itt sokkal kedvezőbbek a viszonyok, mint a vidéki városokban. Az I. osztályba Budapesten 65·2, Csongrádon 25, Debrecenben 38·7, Nagybecskerekén 46·5% vétetett fel hat éves korában, a többi pedig csak jóval később került oda.

Legrosszabb tehát a helyzet Csongrádon, ebben a tősgyökeres magyar városban, ahol 100 gyermek közül csak 25 kerül hat éves korában az iskolába.

A második osztályok népessége hasonló képet mutat, mert a gyermekeknek Budapesten 61·9, Csongrádon 26·1, Debrecenben 31·4, Nagybecskerekén 47·8%-a került hét éves korában a második osztályba. Ily viszonyok közepezt, mikor a gyermekek csak hét, nyolc, kilenc stb. éves korukban kerülnek iskolába, a lehetetlenséggel határos az a kívánság, hogy a hatodik osztályt elvégezzék. Sok, sok teendője lenne itt a közigazgatásnak és az iskolák helyi hatóságainak.

Az előadottak következtében a kisegítő iskolába való gyermekek kiválasztásában nem lehet azt az elvet követni, hogy aki 8 éves korában is csak az első osztályban van, az másodszor ismétlő, tehát gyöngélméjű. Más eljárást kellett követnem. A kimutatásban csak azokat vettem gyöngélméjűeknek, akik nem juthattak el iskolaköteles korukban az elemi iskolának III. osztályáig, vagyis akik 10 éves korukban az első, vagy 11 éves korukban a második osztályba jártak. Ezeket, akár betegségen vagy átöröklésen alapuló agybeli elváltozás, akár kedvezőtlen társadalmi viszonyok idézték elő a bajt, pedagógiailag elmaradottaknak kell tekintenünk, mert nem szerezhetik meg azt a legcsekélyebb képzettséget, melyet az elemi iskolának III. osztálya nyújt. Statisztikám szerint Budapesten az I. osztályban 1·8, a II.-ban 2·2%, Csongrádon az I. osztályban 6·2, a II.-ban 7·8%, Debrecenben az I. osztályban 7, a II.-ban 3·2%, Nagybecskerekén az I. osztályban 5·8, a II.-ban 3·4%, a négy városban együtt az I. osztályban 5·7, a II.-ban 4·1%, a két osztályban együtt 9·8% a gyöngélméjű gyermek. Ez egy hatosztályú iskolának valamennyi növendékéfé (9·8 : 3 =) 3·2%-ot tenne ki. Ez azonban csak a nagy átlag, s az egyes városok szerint kisebb-nagyobb eltérések mutatkoznak, úgyhogy elfogadhatjuk alapul a németeknek 1·5% arányszámát.

Ha mármost a legkisebb valószínűségű arányszámot, az 1·5%-ot alapul vesszük, nem lesz nehéz megállapítani, hogy hazánkban minden

olyan városában, ahol a rendes iskolakötelesek száma az 1000-et eléri, kiegészítő iskola állítása indokolt.¹ Ilyen helység kb. 150 van hazánkban. Elsősorban természetesen a nagyobb géopontokban kellene ilyen iskolákat állítani s csak később kerülhetne sor a kisebb helységekre. Az egyes községekben elszórtan található gyöngeelméjű gyermekekről való gondoskodást pedig esetenként külön megjelölés tárgyává lehet tenni.

Nézzük ezek után, *mibe kerülnek a gyöngeelméjűek külön iskolái*. A kiegészítő iskolát többféleképen szokták megszervezni. Egyik helységben az elemi iskola mellé, annak párhuzamos osztályaként állítják fel; ez kezdetben — kisebb városokban állandóan is — megfelelő megoldás. Másutt külön e célra berendezett épületben helyezik el; ez a megoldás nagyobb városokban ajánlatos, ott, ahol egyszerre több osztályt kell nyitni. Németországban e két rendszert együtt is megtaláljuk, olyképen, hogy a kiegészítő iskoláknak I—II. osztálya a gyermek lakóhelyéhez közelebb eső elemi iskolákban van elhelyezve, a felső osztályokat (III—VI.) pedig különálló kiegészítő iskolában gyűjtik össze. Akár az egyik, akár a másik rendszert honosítjuk meg, a kiegészítő iskola több költséget jelent. Átlag 40—50 koronával kerül többé évente egy-egy gyöngeelméjű gyermek tanítása, mint a rendesé. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a gyöngeelméjűek száma az iskolaköteles gyermekeknek 1·5—3%-a, könnyen tájékozódást szerezhetünk arról is, mennyibe kerül egy-egy városban a gyöngeelméjűek külön tanítása. De mivel az 1868. évi 38. t.-c.-nek 2—4. §-a szerint az iskolafenntartók a testileg, szellemileg gyöngé vagy tompaelméjű gyermekek iskoláztatására nem kötelezhetőek, azok oktatásának költségeit eddig is az állam, azaz a közokt. minisztérium viselte. Ezért látjuk, hogy olyan városokban is, mint pl. Debrecen, Kecskemét, Szeged, ahol a politikai vagy az egyházközség tartotta fenn az elemi iskolákat, a gyöngeelméjűek kiegészítő iskolája állami intézmény volt, a szaktanítókat is, az iskola fenntartása költségeit is az állam adta. Az iskolák helyi hatóságai legfeljebb a kiegészítő iskola elhelyezéséről, a helyiségek takarításáról stb. gondoskodtak. Ezt emberbaráti szempontból sem tagadhatták meg, hiszen saját polgáraiknak nagyobb gyámolításra szoruló gyermekeiről volt szó.²

¹ A *Gyermek* c. folyóiratnak 1915-iki évfolyama (107—112. l.) részletesen tárgyalja ezt a kérdést és névszerint felsorolja azokat a városokat, ahol kiegészítő iskolát kell felállítani.

² Városaink közül csupán Budapest gondoskodik állami hozzájárulás nélkül a gyöngeelméjű gyermekek oktatásáról s emellett még az állami kiegészítő iskolát is támogatja.

Mi haszna van a kiségitő iskolának? Sokan azzal érvelnek ellene, hogy előbb a normális gyermekek oktatásáról kell gondoskodni, ez fontosabb; ha ezzel készen vagyunk, akkor gondolhatunk a kisebb értékű gyöngélméjűekre. Ez az ellenvetés nem áll meg, mert nem is szólva arról, hogy ilyen okoskodással a vakok és siketnémák iskoláit is be kellene zárni, a nagyobb városokban, ahol elsősorban kellene ezek a kiségitő iskolák, az iskolakötelezettség többé-kevésbé végrehajtatik; másrészt ne feledjük, hogy az iskolakerülőknél nagy része épp a gyöngélméjűek közül kerül ki. A szülő kiveszi őket az iskolából, mivel a tanító bizonyítása szerint is hiába töltik ott az időt. Ezeknek iskolába járatásával tehát az iskolakerülők számát is csökkentjük. Másokat a költségek riasztanak vissza. A költség valóban nem kicsi, ámde ez a többlet megtérül a szegényházak, javítóházak, börtönök, kórházak, menedékházak, elmegyógyító intézetek stb. kiadási tételénél. A kellő nevelés híján felnövő gyöngélméjűeknek jórésze ugyanis ezekben éli le és fejezi be életét, holott a kellő nevelés alatt felnövőknél 50—60%-a teljesen keresőképessé válik, nem esik terhére senkinek és (ez szintén nem közömbös szempont) nevelésükkel paragon heverő erőket állítunk a többtermelés szolgálatába. Nagy könnyebbséget jelent ez az iskola a szülőkre, mert leveszi vállukról a gyöngélméjű gyermekek gondját, akik munkájukban nemcsak gátolják őket, de gondosabb felügyeletet igényelvén, egy-egy munkaerőt is lekötnek. Tegyük lehetővé, hogy a kiségitő iskola a gyöngélméjű gyermekeket reggeltől estig gondozza, a rászorultaknak ebédet adjon s a nagyobb fogyatkozásúak részére előkészítő vagy foglalkoztató osztályt nyithasson. Így igazán áldásos működést fejthet ki, olyat, melynek jótéteményeit megérzik a szülők s ezek révén az egész társadalom, de megérzi az elemi iskola is, mert munkáját nem akadályozzák többé ezek a szerencsétlen ügyefogyottak, s legjobban megérzik maguk azok, akikről az Írás azt mondja: «Boldogok a lelki szegények.»

ÉLTES MÁTYÁS.